
КИРИЛОВИЧ О.Ф.,
старший викладач, Міжнародний
економіко-гуманітарний
університет імені академіка
Степана Дем'янчука, м.Рівне

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті йдеться про дослідження особливостей формування громадянської позиції у майбутніх учителів в умовах навчально – виховного середовища педагогічних ВНЗ.

Ключові слова: громадянська позиція, громадянське виховання, навчально – виховне середовище ВНЗ.

Статья представляет исследование особенностей формирования гражданской позиции будущих учителей в условиях учебно – воспитательной среды педагогического ВУЗа.

Ключевые слова: гражданская позиция, гражданское воспитание, учебно – воспитательная среда ВУЗа.

The article presents a study of ways of forming public position for future teachers in training - the educational environment of university.

Key words: citizenship, civic education, education - educational environment of university.

Постановка проблеми. На сучасному етапі ситуація в Україні характеризується якісними змінами пріоритетів і цінностей, що зумовлює необхідність оновлення освітньої галузі. Перед суспільством гостро постала проблема виховання активних та свідомих громадян. Ця проблема є важливою і для педагогічної спільноти. Нашій країні потрібні національно свідомі фахівці, які будуть міцно відчувати власну причетність до своєї

землі, свого народу, його традицій та звичаїв тощо. Особливо важливо, щоб такими рисами володіли вчителі, адже саме вони покликані сприяти формуванню активної громадянської позиції у вихованців.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є висвітлення особливостей формування громадянської позиції майбутніх вчителів в навчально – виховному середовищі ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концептуальні засади

громадянського виховання обґрунтовано в працях М. Євтуха, П. Ігнатенка, В. Кузя, О. Любара, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської та ін.

Психологічний аспект проблеми виховання громадянина розкривають у своїх працях сучасні українські вчені А.Адлера, Э.Берна, Р.Мейя, Х.Ремшмидта, Ж.-Ж.Руссо, Е.Толмена, Д.Уотсона, М.Холла, К.Хорни, Э.Шпрангера та вітчизняних науковців Б. Ананьєва, Л. Божович, І. Беха, М. Левітова.

Психолого-педагогічні аспекти становлення громадянської самосвідомості сучасної молоді знайшли своє відображення у дослідженнях М.Й. Боришевського, О.І. Вишневського, І.А.Зязюна, Н.І. Косаревої, Л.В.Крицької, І.М.Мельникова, В.М. Оржеховської, В.А.Поплужного, К.І.Чорної.

Гуманістичні засади громадянського виховання широко розкрито у працях І.Беха, О. Дем'янчука, О.Пометун, В. Сухомлинського та ін.

Загальнотеоретичні основи побудови цілісного навчально-виховного процесу, спрямованого на формування особистості громадянина, представлено в роботах А. Бойко, В. Лозової, К. Чорної, Г. Шевченко та ін.

Історично-педагогічний аспект громадянського виховання висвітлювався в працях О. Бенци, Л. Вовк, С. Золотухіної, П. Ігнатенка, В. Курила, П.Плотнікова, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, М. Чепіль, Я. Яціва та ін.

Питання громадянського виховання студентів ВНЗ розкриваються в роботах О.Кафарської, З. Красноока, Т. Кухневич, В.Плахтєєвої, А. Сігової, М. Чельцова, а специфіка форм і методів виховної роботи – у працях Л. Дибкової, П. Кононенка, І. Мороз, І. Поліщук, Н. Праворської, Г. Чаплицької.

Науковими колективами під керівництвом О.В. Сухомлинської і Р.О. Арцишевського розроблені концепції громадянського виховання особис-

тості в умовах розвитку української державності й громадянської освіти.

Виклад основного матеріалу. Для України, яка є поліетнічною державою в умовах розвитку української державності, громадянське виховання відіграє особливо важливу роль тому, що воно покликане сприяти формуванню соборності України, яка є серцевиною української національної ідеї. Саме на базі демократичних цінностей, що мають лежати в основі громадянського виховання, можливе об'єднання різних етносів і регіонів України для розбудови і вдосконалення суверенної, демократичної держави, громадянського суспільства [5].

Вивчення науково-педагогічної літератури [2, 3, 9] засвідчує, що серед вимог до вчителя в історії розвитку педагогічної науки особливе місце займала його громадянська позиція, громадянська свідомість. Педагоги минулого К. Ушинський, Б. Грінченко, Х. Алчевська та ін. підкреслювали особливе значення особистості вчителя-громадянина для розвитку національної школи. Знання народних традицій, історії народу, володіння рідною мовою обов'язковими були в системі вимог до вчителя. Відомо, що В. Антонович, Б. Багалій, М. Драгоманов, М. Костомаров, М. Максимович, О. Потебня та ін. ввійшли в історію як духовні натхненники всього українського, національного, наставники цілих поколінь української інтелігенції, які в майбутньому сприяли її соціально-політичному й культурному відродженню.

Отже, надзвичайно важливим завданням сьогодення є виховання справжнього громадянина й патріота рідної землі. Сучасний вчитель повинен мати не тільки професійно-моральні якості, що необхідні для здійснення професійно-педагогічної діяльності, а й якості громадянина своєї країни, мати чітку громадянську позицію.

Педагогічна діяльність, поєдную-

чи в собі і універсальні якості, і унікальні особистісні риси, вимагає від вчителя не тільки суто професійно-педагогічних знань, умінь, загальної культури, а й соціально-громадської активності, а саме – виявлення громадянської позиції в ставленні до життя. Остання ціннісна характеристика педагогічної діяльності набуває, як відомо, особливого значення з побудовою України як незалежної, правової, демократичної держави. Громадянська позиція як вимога-цінність до особистості вчителя знайшла своє відображення в дослідженнях історико-педагогічного спрямування. Так, О. Рацул у своїй праці довів, що громадянська позиція викладачів ВНЗ другої половини XIX ст. не лише пронизувала їхню суспільно-громадську та науково-педагогічну діяльність, але й впливала на формування наукового світогляду студентів, їх громадянськості як риси характеру [9].

Формування громадянської позиції майбутнього вчителя набуває сьогодні особливої актуальності, що забезпечує усвідомлення і визначення сучасним педагогом завдань, цілей та методів громадянського виховання молодого покоління. Створення відповідного навалю – виховного середовища в сучасних педагогічних вищих навчальних закладах, спрямоване на формування громадянськості майбутніх учителів як їхньої професійної якості і вимагає врахування позитивного досвіду та усунення недоліків, що існують у сучасній масовій практиці ВНЗ.

Відомо, що студентський вік припадає на період юнацтва. І. Бех розглядає ранню юність як період громадянського становлення людини, її соціального самовизначення, активно залучення до громадського життя, формування духовних рис особистості. Автор підкреслює, що формування активної життєвої позиції в цьому віці є важливим, оскільки ранній юності властиве зростання самосвідомості. Вчений переконаний, що усвідомлен-

ня своїх здібностей і можливостей, потреба у звіті про свої вчинки, уявлення про своє місце в житті, усвідомлення себе як особистості пов'язане з інтересом до моральних проблем. Головна риса у свідомості й спрямованості в ранній юності – націленість на майбутнє [1, с.102-103].

Дослідники вважають, що юність – це завершальний етап первинної соціалізації. Головне соціальне завдання цього віку – вибір і здобуття професії. Соціальне й особистісне самовизначення молодих людей передбачає чітку орієнтацію та визначення свого місця в дорослому світі. Водночас із диференціацією розумових здібностей і інтересів, без яких важко буде вибрати професію, оскільки це потребує розвитку інтегративних механізмів самосвідомості, сформованості світогляду й життєвої позиції, важливим у юнацькому віці є також розвиток громадянської свідомості. Психологи підкреслюють, що в зазначеному процесі центральним буде формування особистісної ідентичності, почуття індивідуальної самовідповідності, наступності та єдності.

Професійне самовизначення й вікові особливості студентів обумовлюють роздуми над своїм майбутнім, реалізацією своїх здібностей, роботою, статусом у суспільстві. Крім цього, саме в юнацькому віці відбувається усвідомлення суспільних явищ, розвиток соціальних почуттів і потреб, що мають громадянську спрямованість, активно проходить соціалізація.

Більшість дослідників сходяться на тому, що юнацький вік є визначальним у формуванні громадянської позиції, оскільки це період визнання соціальних відносин і прав особистості, коли людина усвідомлює права й обов'язки власні та інших людей, знаходить своє місце в житті.

В останні роки стає помітною тенденція виховання вільної, моральної, духовної, гуманної, адаптивної, творчої особистості. Це можливо лише

за умов співробітництва педагогів і учнів, їх сотворчості, взаємовпливу, взаєморозвитку. Студент, дитина – вища цінність педагогічної культури, унікальне явище світу. Його життя безцінне: його творчий потенціал безмежний, його духовне багатство безмежно цікаве [205, с.17]. А педагогічна діяльність розглядається як самостійний вид людської діяльності, в якій реалізується від покоління до покоління передача соціального досвіду, матеріальної і духовної культури. Вчені – педагоги розглядають її як особливий вид соціальної, суспільно значущої діяльності дорослих (батьків, вчителів, соціальних робітників), спрямованої на розвиток і саморозвиток особистості і такий, що відбувається в освітніх установах (дошкільних, шкільних, середніх спеціальних, вищих, позанавчальних).

Система діяльності викладача являє собою послідовну сукупність різних видів педагогічної діяльності: проєктуючої (конструкційної), комунікативної, організаційної, аналітичної, діагностично – корегуючої [4, с.7-8].

Проектуюча і конструктивна діяльність передбачає прогнозування подальшого розвитку студента і студентського колективу (дитини і дитячого колективу), визначення цілей, завдань, змісту, форм, методів праці (планування діяльності).

Організаційна діяльність – передбачає систему дій викладача і студентів для виконання різноманітних видів виховання і навчання.

Комунікативна діяльність – це організація педагогічно доцільних відносин між викладачами і студентами.

Корегуюча діяльність – підтримка і допомога тим, хто в ній має потребу, внесення змін в навчально-виховний процес з метою досягти оптимальних результатів навчання, виховання, розвитку студентів.

Аналітична діяльність вимагає від учителя вміння аналізу результатів педагогічної діяльності з метою про-

гнозування і внесення змін в навчально-виховний процес.

Діагностично-корегуюча – яка передбачає, вимагає від учителя уміння вивчення індивідуально-психологічних особливостей учнів і колективу, результати діагностики використовуючи для корегування навчально-виховного процесу.

У ході дослідження встановлено, що в останні роки з'явилися праці, в яких схарактеризовано педагогічну діяльність через її цінності (В. Гриньова, І. Ісаєв, Смирнова, В. Денисенко та ін.).

Отже, з одного боку, педагог готує своїх вихованців до потреб адаптації у певній соціальній ситуації, до конкретних попитів суспільства. З іншої – педагог об'єктивно залишається охоронцем і провідником культури, несе в собі позачасовий фактор, бере на себе відповідальність за умови життя і розвиток іншої людини.

Саме ці вимоги-уміння складають основу педагогічної діяльності і закладають основу особистості вчителя як громадянина, який свідомо відстоює свою педагогічну і громадянську позицію.

Висновки. Проблема формування громадянської позиції майбутніх вчителів, що завжди привертала увагу філософів, педагогів, психологів і практиків, є особливо актуальною на сучасному етапі розвитку як суспільства в цілому, так і України. Дослідження в галузі педагогіки повинні спиратися на реальні тенденції розвитку суспільства, розуміння ролі людини в суспільному житті, життя людини як найвищої цінності і на цій основі формувати зміст виховання особистості. При цьому обов'язковим фактором впливу зовнішніх чинників на формування такої особистості є чітка взаємодія всіх структурних компонентів, що входять до загальної структури навчально – виховного середовища ВНЗ.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. вид. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Зайченко І. Педагогічна концепція С.Ф.Русової. – 2-е вид., доп. і перер.- Чернігів, 1999.- 181 с.
3. Зайченко І., Льченко Ж. Концепція української національної школи у творчості Я.Ф.Чепіги: Навч.посібник.- Чернігів, 1996.- 75 с.
4. Исаев И.Ф. Профессионально – педагогическая культура преподавателя: учебное пособие. – М.: Академия, 2004. – 208 с.
5. Концепція громадянської освіти в школах України: Проект / Кол. авт.: С. Г. Рябов, І. В. Жадан, Т. В. Клищенко та ін. // Шлях освіти. – 2001. – №1. – С. 26-31.].
6. Кон И. С. Психология ранней юности : кн. для учителя / Кон И. С. – М. : Просвещение, 1989. – 255 с.
7. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учеб.для студ. высш. и средн. учеб.заведений/ С.А.Смирнов, И.Б.Котова, Е.Н.Шиянов и др.; Под ред. С.А.Смирнова.- 3-е изд., испр. и доп.- М.: Издательский центр «Академия», 1999.- 512 с.
8. Пелех Ю.В. Ціннісно – смисловий концепт професійної підготовки майбутнього педагога: монографія/ Ю.В.Пелех; за ред.. М.Б.Євтуха. – Рівне, 2009. – 400 с.
9. Рацул О. А. Проблема формування громадянськості студентів вищих навчальних закладів України в другій половині ХІХ – початку ХХ століття: Дис. ... канд. пед. наук. / ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Х., 2005. – 186 с.].